

Dobszay László

A zsoltárok elrendezése a zsolozsmaimádságban

1. A zsoltárrend és a zsolozsmaimádság gyökerei

Amikor a keresztényüldözések lezárultak és az Egyház liturgikus élete szabadon kibontakozott, a zsoltár olyan népszerűvé vált, hogy a mai történészek valóságos zsoltármozgalomról beszélnek. A hívek tömeges részvételével tartott reggeli és esti imádságokon és a virrasztásokon kevésbé változó, válogatott zsoltárokat használtak, kiegészítve áldásokkal, könyörgésekkel, megragadó szertartási elemekkel (vonulások, szereposztás, tömjén-, tűz-, fényszimbolika). Ezt a típust liturgiátörténet-írás „katedrális-offíciumnak” hívja, mi mondhatjuk népszolozsmának. A zsoltárok válogatása nem volt véletlenszerű: a reggeli imádságban mindennap elimádkozták a bűnbánati 50. zsoltárt,¹ jellegzetes reggeli zsoltárként a 62.-et, befejezésül pedig a zsoltárkönyvet lezáró dicsőítő zsoltárokat (148 + 149 + 150). A vasárnapi reggeli imában helyet kapott a Három ifjú éneke Dániel könyvéből és a 92. zsoltár. A vesperás fő zsoltára a 141. volt. Napközben szívesen imádkozták az Úr parancsához való hűséget megénekelő 118. zsoltárt. A nagy ünnepekhez természetesen két-három zsoltárt kapcsoltak.

Dobszay László zenetörténész (MTA Zenetudományi Intézet), a Schola Hungarica karnagya, a Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem egyházzene-tanszakának egyetemi tanára, a Magyar Egyházzenei Társaság elnöke.

A zsoltáros istentisztelet másik fajtáját a felvirágzó III–IV. századi szerzetesség teremtette meg. Az ő napi imádságuk a zsoltároskönyv végigmondásából állt, a keleti hagyományban részben ma is élő formában. Folyamatosan olvasta a többieknek a pszaltériumot egy szerzetes, a többiek pedig refrénnel kapcsolódtak be az imádságba.

Ez a két módszer határozta meg évszázadokon keresztül a keresztény zsolozsmát. A nagyhét római rítusú zsolozsmája a közelmúltig jól mutatta, hogy a zsolozsma voltaképpen zsoltározás, hiszen e napokon a későbbi bővítmények nélkül, csupán néhány antifóna vagy rövid verzikus hozzáadásával végezték a zsolozsmát. A zsoltárok elrendezésének egyik módja tehát a válogatott, gyakran ismételt vagy éppen állandó zsoltárok mondásának gyakorlata (nevezhetnénk *zsoltár-perikópának*); ez a népszolozsmából ered, és a választott zsoltár sajátos, a reggelhez, estéhez illő gondolatát hangsúlyozza. A másik módszer, a zsoltároskönyv folyamatos olvasása —*psalmodia currens*— a szerzetesi zsolozsmából származik; a zsoltár általános lelki jelentőségét emeli ki azzal, hogy a zsoltárokat abban a sorrendben imádkozza, amelyben azokat az Úristentől a Szentírásban megkaptuk.

Amikor a szerzetesség a IV. század vége után betelepült a városokba is, a szerzetesek is bekapcsolódtak a népszolozsmába, és a papok, hívők is meg-

¹ A zsoltárok számozásában a görög–latin beosztást követjük.

ismerhették a szerzetesek folyamatos zsoltárimádságát. A két módszert kombinálva formálódott ki az egyes zsolozsmafajták végleges zsoltárrendje. Egyes zsolozsmahórákban az állandó zsoltárimádság elvét érvényesítették, másokban a folyamatos zsoltárimádságot, és ez nagyon áldásos volt nemcsak liturgiailag, hanem lélektanilag is, mert egyesítette a megszokás, az állandó gondolatársítás és a változatosság, a teljességre törekvés előnyeit. Bizonyos órák azzal kapták meg egyéni jellegüket, hogy saját zsoltáraik voltak, mások nyugodt rendjét vizont a zsoltárkönyvben való előrehaladás határozta meg.

Még egy elemet kell megemlíteni, s máris előttünk állnak a keresztény zsolozsma zsoltárelrendezésének tényezői. Ez pedig a zsolozsma imaóráinak egyéni jellege. A reggeli és esti imában kellő ünnepélyességgel ajánlja az Egyház az egész napot Urának. Ehhez jól illik az elmondandó zsoltárok közepes száma (többnyire 4–5). A munkát megszakító nappali órákhoz a kevés, rövid, állandó (könyv nélkül is mondható) zsoltárok illenek (általában 3 zsoltár). A virrasztáshoz pedig, amikor pihenőnkől áldozunk az Istennek nyugodt, lelki elmélyedésre is alkalmas, az örök életre előretekintő időt, a nagyobb számú (10–15), hosszabb zsoltárokból álló, elmélkedő zsoltáregyüttes illik.

A keresztény zsolozsma zsoltárrendjét tehát e tényezők határozzák meg:

- egymástól jelentősen eltérő hosszúságú és jellegű órák,
- állandó, kiválasztott zsoltárok („zsoltár-perikópák”)
- a zsoltárkönyv folyamatos imádkozása (psalmodia currens).

E rövid áttekintés után a történelmi zsoltárrendeket táblázatosan, kommentárokkal mutatjuk be.

2. A keleti egyház zsoltárrendje

A keleti egyházban az V. század után sok költött imádságot alkottak vagy fűztek a zsoltárokhoz. De az eredeti rendszer, a psalmodia currens, illetve a választott zsoltárok rendje a mai könyvek elrendezéséből is világosan kiolvasható.²

A psalmodia currens helye az esti és hajnali istentisztelet. (Megjegyzendő azonban, hogy külön matutínium helyett bizonyos ünnepeken kibővített, összekapcsolt esti-hajnali istentiszteletet tartanak.) A keleti egyház a teljes zsoltárkönyvet 20 szakaszra, *kathizmára* osztja a következőképpen:

1. 1–8	6. 37–45	11. 77–84	16. 109–117
2. 9–16	7. 46–54	12. 85–90	17. 118
3. 17–23	8. 55–64	13. 91–100	18. 119–133
4. 24–31	9. 65–69	14. 101–104	19. 134–142
5. 32–36	10. 70–76	15. 105–108	20. 143–150

² A zsoltárimádság e formája azonban —mivel a keleti papság nincs *kötelezve* a zsolozsmára— ma már csak a szigorúbb szerzetesi gyakorlatban él. Egyébként a zsoltárokat az imaórákból néhány „emblematis” zsoltár kivételével teljesen mellőzik. *A szerk.*

tercia	118/5–10	118/5–10	118/5–10	118/5–10	118/5–10	118/5–10	118/5–10
szexta	118/11–16	118/11–16	118/11–16	118/11–16	118/11–16	118/11–16	118/11–16
nóna	118/17–22	118/17–22	118/17–22	118/17–22	118/17–22	118/17–22	118/17–22
vesperás	109–113	114–116, 119–120	121–125	126–130	131–136	137–141	143–147
kompléta	4, 90, 132, 133	4, 90, 132, 133	4, 90, 132, 133	4, 90, 132, 133	4, 90, 132, 133	4, 90, 132, 133	4, 90, 132, 133

Kommentárok:

A vasárnapi matutínumban csak három ószövetségi kanticumot imádkoztak: *De nocte vigilat* (Iz 26), *Confirmatum est* (1Kir 2, Anna éneke), *Domine audivi auditionem tuam* (Hab 3). Nagyobb ünnepeken ezek elé kerülnek az ünnep saját zsolotárai, például karácsony 1. nokturnusában: 2., 8., 18., 23., 39., 44., 46., 68. (részlet), 71., 84., 88., 94., 96., 97.

A hétköznapi matutínumban folyamatos zsolotár olvasással két hét öt napja alatt (*Decuria I–II*) mentek végig az első 108 zsolotáron. A szombat amolyan „félünnep”: a Vörös-tengeren való átvonulás kanticumát énekelték, s hozzá a 118. zsolotárt két hétre elosztva. A két rendszer párhuzamosságát mutatja, hogy bár e hosszú zsolotár képezi a kishórák állandó „kiválasztott zsolotárát” (zsolotárperikópa), bekerült a matutínumba is, a *psalmodia currens* folyamába.

A vasárnapi laudes zömét három fontos kanticum teszi (Mózes tanító-éneke, az átvonulás kanticuma mint jeles húsvéti szöveg és a Dániel-hálaének. Hozzá kapcsolódnak a hóra kiváltságos saját zsolotárai (148–150), végül a vasárnap saját zsolotáraként a 92.

Hétköznap a laudes szerkezete igen világos és igen ősi. A bűnbánati zsolotárt imádkozták, utána a három dicsőítő zsolotárt, majd antifóna nélkül énekelve minden napnak saját kiválasztott zsolotára következett. (Kivétel a szombat, amikor az 50. zsolotár helyett a húsvéti 117. zsolotárt énekelték.)

A kishórák zsolotárai mindennap azonosak: a prima az 53. zsolotárral kezdődött, majd a 118. zsolotárt mondták óránként 3 x 2 szakaszra osztva.

A vesperás a folyamatos olvasás másik órása. Kihagyva a 117. és 118. zsolotárt (valamint elhagyva a 148–150. laudes-zsolotárakat) éppen napi 5 zsolotárral érnek a psaltérium végére.

A kompletóriumnak saját állandó zsolotárai vannak, melyek azonban a *psalmodia currens*ben saját helyükön is sorra kerülnek.

Összefoglalóan azt mondhatjuk, hogy az ambrozián beosztás igen tisztán mutatja a zsolozsma ősi jellegzetességeit, s kompromisszum nélkül egyesíti a két-féle rendszert. Nincs tekintettel a zsolotárok hosszúságára: a köznapi matutínumban két 10-es csoportot énekeltet (innen a *decuria* elnevezés), csupán a második hét péntekén oszt fel egy zsolotárt, minthogy e napra már nincs elég (s éppen a leghosszabbak kerülnek sorra).

Fontos és a római rítusra is érvényes megfigyelés, hogy a *psalmodia currens* megszólalása a matutínum és a vesperás között: 1–108. és 109–147.

4. A római zsolozsma zsolttárrendje

Róma saját zsolttárelrendezése legkésőbb az V. században, fő vonásaiban talán már korábban megszilárdult. Az alapelvek az ambroziánnal egyeznek: nyilvánvaló, hogy mindkettő egy alapelveiben azonos ólatin típusból alakult ki. A kishórák és a kompletórium zsolttárai itt állandóak, a laudesben az állandó zsolttárok mellett minden napnak saját antifónája és saját kantikuma van. A folyamatos zsolttározást itt is a matutínum és a vesperás foglalja magába. A pszaltérium nincs két hétre elosztva: alapelv, hogy azt minden héten egyszer végig kell imádkozni.

A két rendszer összehangolásában Róma tovább megy az ambroziánál, ugyanis a kiválasztott zsolttárokat kihagyja a psalmodia currensből.

<i>óra</i>	<i>vasárnap</i>	<i>hétfő</i>	<i>kedd</i>	<i>szerda</i>	<i>csütörtök</i>	<i>péntek</i>	<i>szombat</i>
matutínum	I. 1-14 II. 15-17 III. 18-20	26-37	38-51	52-67	68-79	80-96	97-108
laudes	92 99 62+66 Benedicite 148-150	50 5 62+66 Confitebor 148-150	50 42 62+66 Ego dixi 148-150	50 64 62+66 Exsultavit 148-150	50 89 62+66 Cantemus 148-150	50 142 62+66 Dñe audivi 148-150	50 91 62+66 Audite 148-150
príma	21-25 53, 117 118/1-4	53 118/1-4	53 118/1-4	53 118/1-4	53 118/1-4	53 118/1-4	53 118/1-4
tercia	118/5-10	118/5-10	118/5-10	118/5-10	118/5-10	118/5-10	118/5-10
szexta	118/11-16	118/11-16	118/11-16	118/11-16	118/11-16	118/11-16	118/11-16
nóna	118/17-22	118/17-22	118/17-22	118/17-22	118/17-22	118/17-22	118/17-22
vesperás	109-113	114-116, 119-120	121-125	126-130	131-136	137-141	143-147
kompléta	4, 90, +(30/1-6) 133	4, 90, +(30/1-6) 133	4, 90, +(30/1-6) 133	4, 90, +(30/1-6) 133	4, 90, +(30/1-6) 133	4, 90, +(30/1-6) 133	4, 90, +(30/1-6) 133

Kommentárok:

A 94. zsolttárt mindennap a matutínum elején imádkozták.

A vasárnapi matutínum némi zavar nyomait sejteti. Az első noktornusban (kihagyva a máskor mondott 4. és 5. zsolttárt) 12 zsolttár van, de ezt négyesével összekapcsolva úgy tettek, mintha a zsolttárok száma csak három volna. A második-harmadik noktornusban valóban 3-3 zsolttárt imádkoztak. A zavar okát alább, a primánál ismertetjük.

A köznapi matutínumokban rendre 12 zsolttárt imádkoztak, kihagyva azonban minden olyan zsolttárt, amely egy másik órában előfordul (42., 50., 53., 62., 64., 66., 89., 90., 91., 92., 94.).

A laudes első zsoltára az ősi és keleten-nyugaton egyaránt általános szokást követve mindennap —kivéve a vasárnapot, melynek saját kezdőzsoltára van— a bűnbánati 50. A második helyen a nap saját zsoltára áll, számsor szerinti rendben (5., 42., 64., 89.), kivéve a hét végén, hogy a megváltó szenvedésről szóló 142. péntekre, a szombati 91. zsoltár pedig szombatira kerüljön. Ezek a zsoltárok valamilyen módon a reggelről és a fényről szólnak. A harmadik helyen ismét állandó zsoltár van: az Egyház legrégebbi századaiban megszentelt reggeli zsoltár, a 62., melyhez azonban elválasztás nélkül hozzácsatolják a 66-at. A negyedik helyen kantikum áll: vasárnap a Dániel könyvéből való hagyományos Benedicite, majd köznapokon sorra a következők: Izaiás éneke, Ezekias éneke, Anna asszony éneke, az Átvonulás éneke, Habakuk éneke és Mózes intő éneke. Ezek kiválasztása régi római szokáson alapul, mert már Szent Benedek azt mondja róluk: ezeket kell énekelni, *sicut psallit Romana ecclesia*, vagyis ahogy azt a római egyház is énekli. Az ötödik helyen álló laudes-zsoltárok (148–150.) a korábbiak után nem kívánnak kommentárt.

A prima minden hétköznap azonos: az 53. zsoltár + a 118. zsoltár 1–4. szakasza kettesével összekapcsolva. A három napközi óra ezt a zsoltárt folytatja, mely éppúgy, mint az ambrozián rítusban, fönmaradt részét 3 × 2 részre osztva végigmegegy a nap három kishóráján.

Magyarázatot kíván azonban a vasárnapi prima, amelyet már régen *longa primaként* emlegettek. Azt még megértjük, hogy a 118. zsoltár elé beillesztik a 117. zsoltárt, hiszen ez egyrészt számsor szerint megelőzi a Törvény-zsoltárt, másrészt kifejezetten húsvéti zsoltárnak tekintendő. De mit keres itt a 21–25. zsoltár? A magyarázat valószínűleg az, hogy az ősegyházban szombatról vasárnapra virradóan nagy virrasztást tartottak, s ezen 24 zsoltárt énekeltek. Ha a hétfői laudes 5. zsoltárát kihagyjuk, ez az 1–25. zsoltárt foglalja magába. Amikor azonban az ünnepi matutínumban a 3 × 3 vált általánossá, a vasárnapi órát is közelebb kellett hozni e típushoz. Ezért 5 zsoltárt áttettek belőle a primába, 12 zsoltárt háromba összevontak, a közben kialakított kompletóriumba kerülő 4. zsoltárt pedig kihagyták. Így lett a 24-ből látszatra 9.

A vesperás itt is a folyamatos zsoltározást folytató óra, s beosztása pontosan megegyezik az ambrozián renddel.

A kompletórium is azzal egyezik, elhagyva a 132. zsoltárt (e helyen azonban egyes egyházak elénekelték a 30. zsoltár 1–6. versét, mely Krisztus búcsúimáját tartalmazza: „Atyám, a te kezedbe ajánlom lelkemet ...”).

Összefoglalóan azt mondhatjuk, hogy a római bazilikák zsoltárelosztása a két ősi alapelv szerencsés egyesítése. Pusztán a vasárnapi matutínum és *longa prima* mutat némi esetlegességet. A későbbi kritika még azt kifogásolta, hogy mivel a 118. zsoltárt leszámítva sehol sincs divízió (a zsoltár felosztása), a matutínum terjedelme a zsoltárok hosszúság-különbségei miatt igen változik, pl. a rövid hétfőinek csaknem kétszerese a szombati.

A római zsolozsma zsolttárrendje térben és időben egyetemes. Európa valamennyi egyházmegyéje, papi szerzetesrendje ezt követte az V. századtól a XX. század elejéig (kivéve az alább tárgyalt bencéseket).

5. A római zsolozsma bencés változata

Szent Benedek Rómából vonult ki a pusztaságba, majd onnan Monte Cassinóra, hogy saját kolostort alapítson, s szerzeteseinek 530 táján adott regulát. A bencések nem voltak papi rend (maga Benedek sem volt pap), életük a napi munkában és imádságban telt. Istendicséretük lényegét a zsolozsma imádsága tette.

Benedek számára természetes alap a római „világi” egyházak zsolozsma-
rendje volt. Csak annyit tett, hogy az agrármunkát végző szerzetesek élet-
rendjéhez, napi munkabeosztásához közelítette a római zsolozsmát. Néhány
ponton látszik is e másodlagosság, másutt azonban szinte zseniálisnak mond-
ható apró újításokat vezetett be.

<i>óra</i>	<i>vasárnap</i>	<i>hétfő</i>	<i>kedd</i>	<i>szerda</i>	<i>csütörtök</i>	<i>péntek</i>	<i>szombat</i>
matutínium	I. 20–25	32–37	45–51	59–67	73–78	85–93	101–104
	II. 26–31	38–44	52–58	68–72	79–84	95–100	105–108
	III. 3 canticum						
laudes	50	50	50	50	50	50	50
	117	5	42	63	87	75	142
	62	35	56	64	89	91	Audite/I
	Benedicite	Confitebor	Ego dixi	Exsultavit	Cantemus	Dñe audivi	Audite/II
	148–150	148–150	148–150	148–150	148–150	148–150	148–150
príma	118/1–4	1, 2, 6	7–9/I	9/II–11	12–14	15–17/I	17/II–19
tercia	118/5–7	118/14–16	119–121	119–121	119–121	119–121	119–121
szexta	118/8–10	118/17–19	122–124	122–124	122–124	122–124	122–124
nóna	118/11–13	118/20–22	125–127	125–127	125–127	125–127	125–127
vesperás	109–112	113–116	129–132	134–137	138–140	141–144/I	144/II–147
		+128					
kompléta	4, 90, 133	4, 90, 133	4, 90, 133	4, 90, 133	4, 90, 133	4, 90, 133	4, 90, 133

Kommentár:

Benedeknek szemmel láthatóan két törekvése volt: hogy a nappali kishórákat lerövidítse (nyilván a földeken dolgozó szerzetesek kedvéért) és hogy a matutíniumot egyenletesebb terjedelművé tegye.

A problematikus vasárnapi matutíniumon úgy segített, hogy az első 19 zsolttárt szétosztotta a köznapi primákba. Így a príma állandó zsolttározása megszűnt, mondhatni a príma is a psalmodia currens hóracsoportjába ment át, a vasárnapi matutínium a 20. zsolttárral kezdődött. (Harmadik nokturnusában zsolttár helyett három ószövetségi kantikumot énekeltek.)

Köznapokon az egyetemes rend szerint haladtak előre a zsolttárkönyvben, naponta 12 darabbal, egészen szombatig, azonban Benedek a hosszabb zsolttá-

rokat kettéosztotta, így a napi zsolttármennyiség egyenletesebb lett. További könnyítés volt, hogy néhány zsolttárt átvitt a laudesbe. A másutt szereplő zsolttárok természetesen itt is átugorták. Így, bár a fenti táblázatban látszólag változik az egyes napok adagja, a divíziók és a kihagyások miatt ez mégis mindig 12 zsolttár. Sőt, Benedek megszakította a zsolttárok egyenletes folyását azzal, hogy a tizenkét zsolttárt (illetve zsolttárszakaszt) két nokturnusra osztotta szét.

A laudes világosan a római rendet követi, ám vasárnap is az 50. zsolttárt énekelte, s a primából ide helyezi a 117. zsolttárt. A hétköznapok rendjében is könnyű felismerni a római mintát, az állandó 62.+66. helyére azonban Benedek további, naponta változó „fény-zsolttárok” helyezett, s ezzel is könnyítette a matutínus terhet.

Igen érdekes a kishórák elrendezése. Benedek vasárnap megtartja a hórakra osztott ősi 118. zsolttárt, azonban 3 x 2 szakasz helyett csak 3 x 1 szakaszt ír elő. Az elmaradt kilenc szakaszt átviszi hétfőre. Keddtől kezdve aztán az ún. graduális zsolttárokból emel ki 3 x 3 tételt, s ezt imádkoztatja keddtől szombattig. Ez kétségtelenül kiváló elgondolás. E zsolttárok rövidek, tematikájuk igen változatos, akár fejből is imádkozhatók. A Törvényről szóló, egy helyben álló imádságot a keresztény élet különféle témáit érintő szövegek váltják fel. Emellett a vesperás zsolttármennyiségén is könnyít.

A vesperás 35 (5 x 7) zsolttárból így kilenc kiesik, ezért Benedek négyre csökkenti a vesperás-zsolttárok számát (igaz, ezzel a laudessel való szimmetria sérül), a hosszabbakat pedig itt is dividálja.

Összefoglalóan: Benedek zsolttárrendje alapvetően megegyezik a római hagyománnyal, de változtatásai a szerzetesek életrendjéhez alkalmazzák. Nem biztos, hogy mindenütt szerencsések voltak e változások, de a divíziók, az egyenletesebb elosztás, a graduális zsolttárok elhelyezése a kishórákban kétségkívül előnyökkel járt.

Benedek kolostora csakhamar szűknek bizonyult a gyarapodó családnak. Egy idő után kirajzottak onnan, s előbb egész Itáliában, Rómában, majd Európaszerte új kolostorokat alapítottak, melyek mind Benedek Reguláját és zsolttárszámrendjét követték. Így a bencés („monasztikus”) zsolttárszámrendje a római zsolttárszámrendje egy válfajaként széles körben elterjedt. Átvették a bencés reformrendek (ciszterciek, kamalduliak, trappisták, stb. is). A monasztikus rendek ezt a zsolttárszámrendet tartották egészen a II. Vatikáni Zsinatig, sok kolostor ma is őrzi, míg mások a zsinat után szakítva a benedeki „1 hét = 150 zsolttár” elvével, lazítottak annak elrendezésén.

6. *Quignonez breviáriuma és Trident*

A XVI. század első felében se szeri, se száma nem volt a reformötleteknek. Nem feladatunk ezek áttekintése (kiváló ábrázolásuk olvasható Suitbert Bäumer: *Breviergeschichte* c. könyvében). Érdekesség a spanyol Quignonez kardinális égisze alatt megjelent, csakhamar széles körben elterjedt ún. Szent Kereszt-

breviárium (a bíboros tituláris temploma a római Szent Kereszt-bazilika volt). Célja a zsolozsma jelentős rövidítése és a hórák egységesítése volt. Hogy a pszalteriumot egy hét alatt végig lehessen imádkozni, s az imádság „terhe” tetemesen csökkenjen, szinte minden ismétlődést kiküszöbölt a zsol tárrendből. A hagyománnyal gyökeresen szakító, akkor már ezer éves gyakorlatot felrúgó, önkényes konstrukció persze igen népszerű lett, mert a napi imaadagot kb. felére csökkentette.

A teljes breviárium ismertetése nem célunk, de zsol tárrendjét tanulságos itt áttekinteni:

<i>óra</i>	<i>vasárnap</i>	<i>hétfő</i>	<i>kedd</i>	<i>szerda</i>	<i>csütörtök</i>	<i>péntek</i>	<i>szombat</i>
matutínium	1, 9, 17	30, 34, 104	36, 43, 108	48, 58, 77	67, 72, 88	21, 68, 70	54, 104, 106
laudes	65, 95,	97, 103	94, 144	80, 134,	99, 102	148, 149	116, 150
	Dániel	Izaiás	Izaiás	1 Kir	Kivonulás	Habakuk	Mózes
prima	53, 118/1-4	22, 23, 24	5, 16, 25	6, 117, 130	8, 26, 27	2, 11, 50	62, 66, 135
tercia	118/5-10	13, 18, 19	20, 28, 31	42, 44, 59	91, 92, 107	3, 37, 55	51, 57, 87
szexta	118/11-16	38, 61, 114	52, 71, 120	41, 64, 121	49, 74, 122	56, 63, 139	75, 78, 123
nóna	118/17-22	79, 98, 125	89, 96, 126	81, 96, 93	35, 82, 100	60, 69, 73	101, 127, 132
vesperás	109, 110, 113	76, 115, 142	33, 40, 112	32, 83, 111	131, 136, 145	137, 138, 141	143, 146, 147
kompléta	4, 30 (1-6),	7, 14, 124	10, 15, 29	39, 119, 133	45, 46, 47	12, 85, 140	84, 128, 129

90

Kommentár:

A rendszer mindkét ősi elvet feladta: sem az állandó, kiválasztott zsol tárok, sem a folyamatos zsol tározás nem ismerhető fel benne. Sőt a hagyományos zsol tárkijelölésekből is csak egy-kettő maradt meg bennük (vasárnapi vesperás és kompletórium). A zsol tárkönyv csoportosítása sem érdeklí: az 1-108. és 109-147. felosztást átugorva tesz egymás mellé a könyv különböző helyeiről zsol tárokat (pl. pénteki kompletórium: 12., 85., 140., hétfői vesperás: 76., 115., 142.), viszont minden órában (a matutínumban, a laudesben, a kishóraban egyaránt) következetesen tartja a hóránkénti három zsol tárt, így a hórák sajátos arculatához illő zsol tárarányok megszűnnek.

Quignonez breviáriuma jó harminc éven át volt használatban. A Tridenti Zsinat —felismerve a hagyománnyal szakító breviárium káros hatásait— annak további használatát betiltotta. Ugyanakkor elrendelte, hogy a régi római zsolozsmát, megtisztítva, az idő közben keletkezett kinövéseket, hibákat kiküszöbölve, gondosan kijavított formában adják közre. Az V. Pius neve alatt megjelent Breviarium Romanum a 4. fejezetünkben közölt zsol tárrendet írja elő, azzal az egyetlen különbséggel, hogy a vasárnapi longa prima 21-25. zsol tárait a köznapi primákba osztja szét. (Az V. Pius-féle breviárium egyéb módosításait itt nem tárgyaljuk.)

A tridenti zsinat után kibocsátott Breviarium Romanum lényegében változatlanul élt a következő évszázadokban, egészen a XX. század elejéig. Ugyan néhány egyházmegeye (főleg Franciaországban) próbálkozott a Quignonez-breviáriumhoz hasonló konstrukciók forgalomba hozatalával, az egyetemes Egyház sohasem fogadta be ezeket. A francia reform-breviáriumok egyike volt a Breviarium Maurinum is, melyet 1842-ben a pannonhalmi bencések megvettek és kolostorukban bevezettek.

7. A protestáns zsolozsmák zsolttárrendje

A zsolozsma a reformációtól nem volt idegen, sőt, nőtt is a „mellékistentisztelet” jelentősége. A korai lutheranizmus legalábbis részlegesen átvette a római officiumot, s annak rendjét követő latin vagy német kompilációk keletkeztek. Kálvin a genfi zsolttárokat is rendszeres reggeli és esti imaórára szánta.

Magyarországon a protestáns egyházak a XVI–XVII. században a napi zsolozsmát egy reggeli és egy esti istentiszteletbe vonták össze. A graduálok számos zsolttárt és zsolttárantifónát tartalmaznak, de a tényleges istentiszteleti elrendezésbe csak Huszár Gál ágendás énekeskönyve ad bepillantást, sajnos ez is csak részlegesen. Világos belőle, hogy primát is, vesperát is mondtak, de a *per annum* időre csak a primazsolttárok sorrendjét adja meg. Eszerint vasárnap az invitatórium-zsolttárral (95.)³ kezdtek, majd a 96–97–98. zsolttár következett. Hétköznap psalmodia currenst alkalmaztak, az első 17 zsolttáron menve végig (hétfő: 1–3., kedd: 4–6., szerda: 7–9., csütörtök: 10–12., péntek: 13–15., szombat: 16–17!). A szombati vesperásnál a 144. és 147. zsolttárt látjuk, a vasárnapi vesperásnál csak a 110. zsolttárt adja meg, a rákövetkező antifónákból azonban, úgy látszik, a következő kettőt is énekelte. Az egyes ünnepeknél és az apostolok communéja számára válogatott zsolttárokat jelöl meg. A vesperászolttárok tehát a középkori zsolttárrendre utalnak, s ebből merítenek az ünnepi válogatások is. A vasárnapi prima egyéni lelemény, a hétköznapiak pedig vagy a monasztikus zsolozsma alapján lettek kiválasztva, vagy egyszerűen a zsolttároskönyv elejét veszik.

A XVII. század közepe után a magyar protestánsok zsolozsmagyakorlata a graduálénekléssel együtt hanyatlásnak indult, s csupán a XX. századi lutheránus liturgikus megújulás kezdett el ismét a vesperás feltámasztásával foglalkozni.

Legkövetkezetesebben az anglikanizmus járt el. A matutínium, a laudes és a prima elemeiből létrehozta a *Morning Prayer*t, a lerövidített vesperás és kompletórium kombinációjából pedig az *Evensong*ot. Mindkettőt bevezette a templomok általános istentiszteleti rendjébe, s az „episzkopális” angol egyház mindmáig tartja is ennek gyakorlatát.

³ Ezen alfejezetben a protestáns egyházak használata szerint a maszoréta számozásnak megfelelően adjuk meg a zsolttárszámokat.

Az anglikán liturgia elvileg a teljes zsoltároskönyv imádkozását irányozza elő. Nincsenek állandó, kiválasztott zsoltárok (illetve csak a Magnificat, Nunc dimittis tölt be ilyen szerepet), de nincs psalmodia currens sem. Helyette naponta 1-2 vagy két zsoltár van kijelölve a reggeli, s másik 1-2 az esti ima számára. Így néhány hét leforgása alatt nagyjából végigmennek a teljes zsoltárkönyvön. A rendszert tanulmányozhatjuk a hívek kezében lévő *Common Prayer Book* táblázataiban (mely imakönyv a teljes prózai zsoltárkönyvet is tartalmazza). Csak illusztrációképpen közlünk egy szakaszt a *per annum* időből. A napokat csak számmal jelöljük, a sorozat Trinitas utáni hétfővel kezdődik (MP = *Morning Prayer*, ES = *Evensong*). (A zsoltárokat a maszoréta számozás szerint jelöljük!)

nap	MP	ES	nap	MP	ES	nap	MP	ES
1.	2, 3	4, 8	22.	63	65	43.	62, 63	66
2.	5	16, 20	23.	71	77	44.	34	65
3.	7	25	24.	73	66	45.	1, 121	97, 98
4.	9	27	25.	145	32, 36	46.	11, 12	8, 19
5.	10	6, 26	26.	25	103	47.	17, 20, 21	13, 14
6.	13, 14	29, 30	27.	27	72	48.	25	27
7.	73	118/II	28.	86	84, 85	49.	26	30, 31/I
8.	89	49	29.	89	90	50.	28	32, 36,
9.	90	85	30.	92	104	51.	85	47, 48
10.	28	31	31.	94	111, 114	52.	16, 111	57, 130
11.	32	33	32.	102	116	53.	71	94
12.	37/I	34	33.	107	93, 99	54.	39	104
13.	37/II	39	34.	91	51	55.	45	42, 43
14.	40	41, 54	35.	75, 82	139	56.	56	49
15.	44	46, 47	36.	22	80	57.	65	62, 63
16.	15, 19	112, 113	37.	119/III	119/V	58.	69	66, 71
17.	75, 125	138, 146	38.	123, 124	126, 127, 130	59.	72	15, 46
18.	11, 12	147	39.	125, 138	132, 134	60.	18	50
19.	48	42, 43	40.	136	144	61.	133, 134, 116 138	
20.	49	50	41.	142, 143	145	62.	40	24, 29
21.	57	61, 62	42.	147	148, 150	63.	75, 76	73

8. A X. Pius-féle breviárium

A XIX. század végén a lelkipásztorkodó papság egyre hangosabban követelte, hogy a kötelező zsolozsmaimádság terhét lényegesen csökkentsék. Ugyanakkor meg akarták tartani azt az elvet, hogy a pszaltériumot minden héten végig kell imádkozni. A két feltétel együttes érvényesítéséből született kompromisszumos megoldást a X. Pius neve alatt 1911-ben kiadott (1971-ig érvényes) új Breviarium Romanumban látjuk.

óra	vasárnap	hétfő	kedd	szerda	csütörtök	péntek	szombat
matutínium	1-3	13, 14, 16	34/I-III	44/I-II, 45	61, 65/I-II	77/I-III	104/I-III
	8, 9/I-II	17/I-III	36/I-III	47, 48/I-II	67/I-III	77/IV-VI	105/I-III
	9/III-IV, 10	19, 20, 29	37/I-II, 38	49/I-II, 50	68/I-III	78, 80, 82	106/I-III
laudes	92 / 50	46 / 50	95 / 50	96 / 50	97 / 50	98 / 50	149 / 50
	99 / 117	5	42	63	89	142	91
	62	28	66	100	35	84	63
	canticum	canticum	canticum	canticum	canticum	canticum	canticum
	148	116	134	145	146	147	150
príma	117	23, 18/I-II	24/I-III	25, 51, 52	22, 71/I-II	21/I-III	93/I-II
	118/1-4						107
tercia	118/5-7	26/I-II, 27	39/I-III	53, 54/I-II	72/I-III	79/I-II, 81	101/I-III
szexta	118/8-10	30/I-III	40, 41/I-II	55, 56, 57	73/I-III	83/I-II, 86	103/I-III
nóna	118/11-13	31, 32/I-II	43/I-III	58/I-II, 59	74, 75/I-II	88/I-III	108/I-III
vesperás	109-113	114-121	122-126	127-131	132-137	138-141	143-144
kompléta	4, 90, 133	6, 7/I-II	11, 12, 15	33/I-II, 60	69, 70/I-II	76/I-II, 85	87, 102/I-II

Kommentár:

Az új rend kiindulópontja ugyan a tridenti breviárium volt, de a római zoltárrend alapelveivel gyökeresen szakítottak. A matutínumban megszűnt a folyamatos zoltárolvasás, a többi órában pedig megszűnt az állandó (válogatott) zoltárok gyakorlata. A kettő egymással összefügg: a könnyítés lényege az volt, hogy a matutínium-zoltárok egy részével a laudes, a kishórák, és kompletórium állandó zoltárait szorították ki.

A matutínumban mindennap 3 x 3 zoltárt olvasnak, a hosszabbakat dividálva.

A laudesben különbséget tettek „rendes” és „készületi”⁴ rend között. A „rendes” zsolozsmában eltörölték az ősi és egyetemes szokásra visszamenő állandó zoltárokat (50., 62., 148-150.). Mindegyik helyén naponta változó zoltár van. A nagybőjti rend annyiban különbözik, hogy ott az 50. zoltárt olvassák, s az emiatt elmaradó napi zoltárt függelékesen hozzácsapják a primához. Újítás az is, hogy a régi római kantikumokat (*sicut psallit Romana ecclesia*) csak a nagybőjtben imádkozzák, helyükre addig nem használt kantikumok kerültek.

A kishórák állandó jellege megszűnt: a matutínumból kimaradó zoltárok nagy része itt kapott helyet.

A vesperás zoltárai nagyjából a római rendet követték, kimaradtak azonban azok, melyeket más órákba illesztettek, így a már régóta „átugrott” 117., 118., 133., 142. zoltárokon kívül a 134., 145., 146., 147. is. Az ötös zoltárszámot a hosszabbak dividálásával érik el.

A kompletórium állandó jellegét feladva, a hagyományos 4., 90., 133. zoltár vasárnapra szorítkozik, helyébe köznapokon a matutínumból kiiktatott zoltárok egy része kerül.

⁴ Ez ádventre, nagybőjtre és a vigiliákra vonatkozott. A szerk.

Kommentár:

Nagy tudással, egyházas érzéssel, liturgikus és lelkipásztori tapasztalattal megalkotott rendszer. Vasárnap igyekszik a lehető legközelebb maradni a római mintához, hétköznapokon olyan könnyítéseket ad, melyek azonban őrzik a hagyományos sarokpontokat.

A vasárnapi laudes a római zsolozsma klasszikus alakját mutatja, csupán a 62. zsolttárról marad le a hozzá ragasztott 66., s a záró „laudes-zsoltárok” hármából csak egyet vesz. Hétköznap a laudes csak három zsolttárból áll. Első helyen megmarad az egyetemes szabály szerinti 50. zsolttár, melyet azonban a húsvéti időben az időszak jeles zsolttára, a 117. vált fel. Második helyen a nap saját zsolttárját olvassuk, úgy, ahogy az mind a római „világi”, mind a monasztikus zsolozsmában mindig kötelező volt. A záró zsolttár helyén három napra szétosztva találjuk a hagyományos három laudes-zsolttárt (vasárnap-péntekszombat), míg a többi köznapokra a matutínium-zsolttárokból válogatott másik négy dicséző zsolttár került.

A primát e rendszer elhagyja, a kishórák zsolttáradagját pedig (a világi hívő életrendjére gondolva) a lehető legnagyobb mértékben lerövidíti. Vasárnap a hagyományos 118. zsolttár három 16-verses szakaszát látjuk, hétköznap pedig a Szent Benedek-féle sorozatból az illető órára eső zsolttárokat naponta váltakozva (a hét folyamán kétszer) imádkozzuk. Hozzátehetjük: e kilenc zsolttárt nehézség nélkül memorizálni is lehet, s akinek kevés az ideje, csak egyet mond el közülük; de aki például napközben betér egy templomba, elmondhatja a óra mindhárom zsolttárját.

A vasárnapi vesperás érintetlen. Hétköznapokra viszont csak három zsolttár jelöl ki abból az ötből, amely a teljes formában az adott napra esne. A hosszabbakat két részre vágja. Érdekes, hogy bár a rövidítés lehetőségét adna neki a sokszor „bíralt” 136. zsolttár elhagyására, az alkotó mégis fontosnak tartotta e zsolttárt a világi hívő számára is, és beillesztette a szerdai vesperásba.

A kompletóriumban mindennap azonosan a régi hármascsoportot találjuk. Ebben nyilván ismét szerepet játszik az is, hogy a világi hívő ezt többnyire szeretné lefekvés idején, könyv nélkül imádkozni.

Végére hagytuk a matutíniumot. Itt megtartva a folyamatos számsorrendet (kivéve a csütörtök-pénteki primából vett eucharisztikus illetve szenvedési zsolttárt) az apát finom érzékkel választja ki a zsolttároskönyv témáit reprezentáló hármascsoportokat.

Jó példa tehát e zsolttároskönyv arra, hogy a gyakorlati szempontokhoz, a kor vagy társadalmi réteg kívánalmaihoz lehet alkalmazkodni úgy is, hogy a liturgia szellemével és hagyományaival ne kerüljünk ellentétbe.

10. A Liturgia Horarum zsolttárrendje

Azok, akik a X. Pius-féle reform utáni zsolozsma naponta kb. 1 órás imaterhét is sokallták, a II. Vatikáni Zsinatot további csökkentésre ösztökélték. A zsinat maga konkrét intézkedéseket csak kis mértékben (SC 89, 91) hozott, de engedélyezte a hórak számának csökkentését, s azt, hogy a zsolttároskönyvet ne egy hétre, hanem hosszabb időre osszák szét. A végrehajtásra kijelölt bizottság rövid idő alatt végzett munkájával, s az új breviárium Liturgia Horarum címmel, pápai jóváhagyással 1971-ben megjelent.

A prima imaóra megszűnt, a tercia-szexta-nóna imaórák helyét egyetlen, *hora media* elnevezésű imaóra foglalta el, a matutínium (vigília) helyét egy *hora lectionis* nevű óra foglalja el. Azok számára, akik az elhagyott hórakat mégis meg akarják tartani, a breviárium a Szent Benedek-féle kilenc zsolttárt adja „kiegészítő zsolttárként”. A zsolttároskönyvet négy hétre osztották szét; néhány zsolttár rendszertelenül ismétlődik, de a többség csak egyszer kerül elő a négy hét alatt. Mind az állandó zsolttárok rendszerét, mind a psalmodia currens hagyományát feladták.

A Liturgia Horarum zsolttárrendjét táblázatosan közöljük; az egyes hórákhoz rendelt négy sor a négyhetes elosztást mutatja.

<i>óra</i>	<i>vasárnap</i>	<i>hétfő</i>	<i>kedd</i>	<i>szerda</i>	<i>csütörtök</i>	<i>péntek</i>	<i>szombat</i>
matutínium	1, 2, 3 103 144 23, 65/I-II	6, 9/I-II 30 49 72	9/III-IV, 11 36 67 101	17/I-III 38/I-II, 51 88/I-III 102	17/IV-VI 43 88/IV-V,89 43	34 37 68 54	130, 131/I-II 135 106 49
laudes	62, c., 149 117, c., 150 92, c., 148 117, c., 149	5, c., 28 41, c., 18/I 83, c., 95 89, c., 134	23, c., 32 42, c., 64 84, c., 66 100, c., 143	35, c., 46 76, c., 96 85, c., 97 107, c., 145	56, c., 47 79, c., 80 86, c., 98 142, c., 146	50, c., 99 50, c., 147 50, c., 99 50, c., 147	118, c., 116 91, c., 8 118, c., 116 91, c., 8
hora media	117 22, 75/II 117 22, 75/II	18/II, 7 118, 39/I-II 118, 70/I-II 118, 81, 119	118, 12, 13 118, 52, 53 118, 72/I-II 118, 87/I-II	118, 15/I-II 118, 54/I-II 118, 69, 74 118, 93/I-II	118, 24/I-II 118, 55, 56 118, 78, 79 118, 127, 128	118, 25, 27 118, 58, 59 21 118, 132, 139	118, 33/I-II 118, 60, 63 118, 33/I-II 118, 44/I-II
vesperás	109, 113/I, c. 109, 113/II, c. 109, 110, c. 109, 111, c.	10, 14, c. 44/I-II, c. 122, 123, c. 135/I-II, c.	19, 20, c. 48/I-II, c. 124, 130, c. 135/I-II, c.	26/I-II, c. 61, 66, c. 125, 126, c. 138/I-II, c.	29, 31, c. 71/I-II c 131/I-II c 143/I-II c	40, 45, c. 114, 120, c. 134/I-II, c. 144/I-II, c.	118, 15, c. 112, 115, c. 120, 129, c. 140, 141, c.
kompléta	90	85	142	30/I, 129	15	87	4, 133

Függelékesen megadjuk azt is, hogy a psalmodia currens zsoltárai milyen helyre kerültek a Liturgia Horarumban (I: D/M = 1. hét, vasárnap, matutinum, vagyis hora lectionis):

1 I: D/M	26	54 II: 4/S	82	109 D/V	129 4/C
2 I: D/M	27 I: 6/S	IV: 6/M	83 III: 2/L	110 III: D/V	III: 7/V
3 I: D/M	28 I: 2/L	55 II: 5/S	84 III: 3/L	111 IV: D/V	130 III: 3/V
4 7/C	29 I: 5/V	56 I: 5/L	85 2/C	112 II: 7/V	131 III: 5/V
5 I: 2/L	30 II: 2/M	II: 5/S	III: 4/L	113 a: I: D/V	I: 7/M
6 I: 2/M	4/C	57	86 III: 5/L	b: II: D/B	132 IV: 6/S
7 I: 2/S	31 I: 5/V	58 II: 6/S	87 IV: 3/S	114 II: 6/V	133 7/C
8 II: 7/L	32 I: 3/L	59 II: 6/S	6/C	115 II: 7/V	134 IV: 2/L
IV: 7/L	33 I: 7/S	60 II: 7/S	88 a: III: 4/M	116 I: 7/L	III: 6/V
9 I: 2/M	III: 7/S	61 II: 4/V	b: III: 5/M	III: 7/L	135 IV: 2/V
I: 3/M	34 I: 6/M	62 I: D/L	89 IV: 2/L	117 I: D/S	IV: 2/V
10 I: 2/V	35 I: 4/L	63 II: 7/S	III: 5/M	II: D/L	II: 7/M
11 I: 3/M	36 II: 3/M	64 II: 3/L	90 D/C	III: D/S	136 IV: 3/V
12 I: 3/S	37 II: 6/M	65 IV: D/M	91 II: 7/L	IV: D/L	137 IV: 3/V
13 I: 3/S	38 II: 4/M	66 III: 3/L	IV: 7/L	118 II-IV: 2/S	138 IV: 4/V
I: 7/M	39 II: 2/S	II: 4/V	92 III: D/L	I-IV: 3/S	139 IV: 6/S
14 I: 2/V	40 I: 6/V	67 III: 3/M	93 IV: 4/S	I-IV: 4/S	140 IV: 7/V
15 5/C	41 II: 2/L	68 III: 6/M	94 Invit.	I-IV: 5/S	141 IV: 7/V
I: 7/V	42 II: 3/L	69 III: 4/S	95 III: 2/L	I, II, IV: 6/S	142 3/C
16 I: 4/S	43 II: 5/M	70 III: 2/S	96 II: 4/L	I, III: 7/L	IV: 5/L
17 a: I: 4/M	IV: 5/M	71 II: 5/V	97 III: 4/L	I-IV: 7/S	143 IV: 3/L
b: II: 5/M	44 II: 2/V	72 IV: 2/M	98 III: 5/L	I: 7/V	IV: 5/V
18 a: II: 2/L	IV: 7/S	73 III: 3/S	99 I: 6/L	119 IV: 2/S	144 III: D/M
b: I: 2/S	45 I: 6/V	74 III: 4/S	III: 6/L	120 IV: 6/V	IV: 6/V
19 I: 3/V	46 I: 4/L	75 II: D/S	100 IV: 3/L	121 III: 7/V	145 IV: 4/M
20 I: 3/V	47 I: 5/L	IV: D/S	101 IV: 3/M	122 III: 2/V	146 IV: 5/L
21 III: 6/S	48 II: 3/V	76 II: 4/L	102 IV: 4/M	123 III: 2/V	147 II: 6/L
22 II: D/S	49 III: 2/M	77	103 II: D/M	124 III: 3/V	IV: 6/L
IV: D/S	IV: 7/M	78 III: 5/S	104 I: 7/M	125 III: 4/V	148 III: D/L
23 IV: D/M	50 6/L	79 II: 5/L	105 II: 7/M	126 III: 4/V	149 I: D/L
I: 3/L	51 IV: 4/M	III: 5/S	106 III: 7/M	127 IV: 5/S	150 II: D/L
24 I: 5/S	52 II: 3/S	80 II: 5/L	107 IV: 4/M	128 IV: 5/S	IV: D/L
25 I: 6/S	53 II: 3/S	81 IV: 2/S	108		

Kommentár:

Hogy az első táblázat szélességét lehetőleg ne lépjük túl, a 118. zsoltár szakaszait nem jelöltük be (a 118. szám tehát mindig egy 8-verses szakaszt jelent), továbbá a kantikumot nem specifikáltuk, csak helyét jelöltük „c” betűvel.

A függelékes táblázatban a római szám a hetet, a D a vasárnapot, a 2–6 a hét napjait, 7 a szombatot jelzi, a órákat törtvonal után kezdőbetűjünkkel jelöljük.

A Liturgia Horarum által bevezetett hora lectionishoz megtartjuk a matutinum M-betűjét (az L a laudesre foglalt), emiatt a hora mediát a sexta S-ével jelöljük.

Az elosztásban néhol bizonyos tartalmi logikát látunk megjelenni. Ilyen például az 50. zsoltár szerepeltetése a pénteki laudesben, a vasárnapi vesperás indítása a 109. zsoltárral, a 118. zsoltár egy-egy szakaszának felvétele a hora mediában. Ám ez utóbbi nem következetes, a zsoltár egy szakaszát például az első hét szombati vesperásában találjuk, miközben az első hét hétfőjén a 18. zsoltár egy szakasza kapta a 118. szokott helyét. Egyes zsoltárok megismétlődnek: vannak olyanok, melyek ugyanazon óra I–III. vagy II–IV. heti zsoltáraitban jönnek elő, más zsoltárok viszont a táblázat egészen más pontján bukkanak fel, s ráadásul hat zsoltár teljesen kimarad. A további elemzéseket és a tanulságok levonását az olvasóra hagyjuk.

11. Az Esztergomi zsolozsma zsoltárrendje

A középkori magyarországi (esztergomi) officium a római bazilikális zsolozsma egyik válfaja. Az antifónák, rezponzóriumok, himnuszok elosztása tette sajátossá, de zsoltárrendje pontosan megegyezett a 4. fejezetben közölt rómaival. Miután Pázmány rendelkezésére 1630 után a magyar zsolozsmát feladták, Magyarországon is a tridentini rendet (lásd a 6. fejezetben), illetve a X. Pius-félét (8. fejezet) használták.

A II. Vatikáni Zsinat után a világon többfelé jelentkezett törekvés arra, hogy egyes egyházmegyék és szerzetesrendek visszavegyék saját, Trident előtti officiumukat. Ez a törekvés Magyarországon is megjelent (még a Liturgia Horarum megjelenése előtt), s mint népszolozsma (Laienbrevier) engedélyezetten meg is jelent.

Az új esztergomi zsolozsma alapjaiban a magyar hagyományra, s annak közvetítésével az ősi római bazilikális officiumra épül, de figyelembe veszi korunk követelményeit is. A „terheket” azonban nem azzal akarja csökkenteni, hogy az egész zsolozsmát úgy alakítsa át, hogy a lehető legalacsonyabb teljesítési szintet veszi normának. Néhány ésszerű módosítástól eltekintve megtartja a régi római rendet. Ugyanakkor a használó közösségre vagy egyénre bízta, hogy életkörülményeit figyelembe véve a megadott lehetőségek közül a több és a kevesebb között válasszon. Felépítése a következő:

óra	vasárnap	hétfő	kedd	szerda	csütörtök	péntek	szombat
matutinum	1, 2, 3 8, 10, 18 19, 20, 23	psalmodia currens					
laudes	92 99 62–66 Benedicite 148–150	50 5 66 Confitebor 148	50 42 62 Ego dixi 149	50 64 66 Exsultavit 150	50 89 62 Cantemus 148	50 142 66 Dñe audivi 149	91 Audite I. II. III. 150

príma	117	118/1-4	118/1-4	118/1-4	118/1-4	118/1-4	118/1-4
tercia	118/5-7	119-121	119-121	119-121	119-121	119-121	119-121
	118/14-16						
szexta	118/8-10	122-124	122-124	122-124	122-124	122-124	122-124
	118/17-19						
nóna	118/11-13	125-127	125-127	125-127	125-127	125-127	125-127
	118/20-22						
vesperás	109-113/I	113/II-116	129-132	134-135	136-138	139-143/I-II	144-147
		+ 128					
kompléta	teljes: 4, (30/1-6), 90, 133; vagy I. szkéma: 4, 30/1-6, 133; vagy II. szkéma: 90						

Kommentár:

A laudes elvben megtartja 5-zsoltáros formáját, teljesen megegyezően a római zsoltárrenddel, csupán a 62.+66. zsoltárt, valamint a 148.+149.+150. zsoltárokat összekapcsolás helyett naponként váltakozva imádkozzuk. A szombati laudesben elmarad az állandó (50., 62.) zsoltár, hogy a hosszú Audite-kantikumot dividálhassuk. Gyakorlatban azonban a közösség (egyén) e órát bizonyos szabályok alkalmazásával 3-zsoltárosra redukálhatja.

Az *officium ad libitum* megtartja a primát, vasárnap a húsvéti zsoltárral, hétköznap a Törvény-zsoltár elejével.

A vasárnapi tercia-szexta-nónában megmarad a 118. zsoltár hagyományos olvasása, de a kettős szakaszok helyett egyesével, s így két vasárnapra szétosztva. A javaslatok között szerepel azonban az a lehetőség is, hogy vasárnap csak hora mediát végezzünk a 117. zsoltárral, a 118. zsoltárt pedig a köznapi sorozattal változtatva hét közben imádkozzuk.

A köznapi kishórák Szent Benedek zsoltárválogatását ajánlják, ugyanazt, melyet kiegészítő zsoltár-sorozatként a Liturgia Horarum is megenged.

A vesperás teljes, 5-zsoltáros formája lényegében a római renddel egyezik, de a 119-127. zsoltár áthelyezése miatt az elosztandó rész szűkebb; így a hosszabb zsoltárokat dividálni lehet. Az adott közösség vagy az imádkozó egyén azonban éppúgy, mint a laudest, bizonyos eljárásokkal e órát is 3-zsoltárosra szűkítheti.

A kompletórium a régi gyakorlat szerint állandó (könyv nélkül is végezhető) zsoltárokat tartalmaz. A teljes forma három zsoltárából, illetve az egyházmegyék által már régen beillesztett 30,1-6 szakaszból két rövidebb forma is kialakítható, s az helyi döntés szerint változtható.

Ily módon a nappali órák lényegében a római zsolozsma szerinti, állandó zsoltárokkal egyhetes ciklusban végezhető (egyes pontokon könnyítéseket

alkalmazva részben kéthetes ciklust kapunk). A matutínumban viszont a psalmodia currens uralkodik, és nagy szabadságot kap a közösség ill. egyén az előrehaladás tempóját illetően. Vasárnap a régi 1–25. zsoltárból álló nagy ciklusból emel ki az ajánlás 3 x 3 zsoltárt (e három nokturnus akár egészben, akár három hét alatt elvégezhető).

Hétköznapokra a hosszú zsoltárokat dividálva 3-zsoltáros (ill. zsoltárszakaszos) terniók alakulnak ki:

1. 6, 7/I-II	13. 33/I-III	25. 59–61	37. 83–85
2. 9/I-III	14. 34/I-II, 35	26. 63, 65/I-II	38. 86, 87/I-II
3. 11–13	15. 356/I-III	27. 67/I-III	39. 88/I-III
4. 14–16	16. 37/I-II, 38	28. 68/I-III	40. 93, 95, 96
5. 17/I-III	17. 39/I-II, 40	29. 69, 70/I-II	41. 97, 98, 100
6. 17/IV-VI	18. 41, 43/I-II	30. 71, 72/I-II	42. 101/I-III
7. 21/I-II	19. 44/I-II, 45	31. 73/I-II, 74	43. 103/I-III
8. 22, 24/I-II	20. 46–48	32. 75, 76/I-II	44. 104/I-III
9. 25, 256/I-II	21. 49/I-III	33. 77/I-III	45. 105/I-III
10. 27–29	22. 51–53	34. 77/IV-VI	46. 106/I-III
11. 30/I-III	23. 54/I-II, 55	35. 78, 79/I-II	47. 102/I-II, 107
12. 31, 32/I-III	24. 56–58	36. 80–82	48. 108/I-III

Ezek nincsenek meghatározott napokra beosztva. A közösség, ill. egyén döntése szerint lehet egy, két, három vagy négy terniót venni naponta, s ennek megfelelően két vagy több hét alatt érni a zsoltárkönyv végére. Ha egy ünnep miatt egy nap kimarad a psalmodia currensből, vagy ha a zsolozsmára nem kötelezett egyén csak rendszertelenül tud matutínumot végezni, ott folytathatja, ahol előzőleg abbahagyta.

Összefoglalóan: a rendszer a legnagyobb hajlékonyságot kívánja egyesíteni a római officium megtartásával és megszilárdultságával, továbbá a psalmodia currens — zsoltárperikópa kettős rendszert fenntartani a jelen körülmények között. Végzői mind azonos zsolozsmát végeznek, de életkörülményeiket figyelembe véve más-más szokásrend szerint. A könnyítés nem abban áll, hogy a zsolozsmát a legalacsonyabb szintre vesszük vissza, hanem hogy a lehető legteljesebb zsolozsmában mindenki a maga lehetőségei szerint vesz részt.